

FRANJO ŠTIBLAR

Izkušnje stare in preizkušnje nove ekonomske politike

Uvod

Osnovno znamenje uspešnega gospodarjenja je stabilna (uravnorežena) rast produkcije in standarda, zato so to tudi cilji ekonomske politike. Ravnotežje je zunanje (izraženo kratkoročno z izravnanim saldodom tekoče plačilne bilance, dolgoročno z neobstojem zadolžitve ali kreditiranja tujine oziroma z ohranjanjem njunega obsega v obvladljivih mejah) in notranje (izkazano z neobstojem večje rasti cen). Zelena rast produkcije (in z njo povezanega standarda) je tista, ki uporablja produkcijske dejavnike na najučinkovitejši način. Potrebni osnovni pogoj za izbor takšnega gospodarjenja (in rasti) je vsaj notranje ravnotežje, kajti v visoki inflaciji ni realnih meril za izbor najboljše alternativne poti rasti in razvoja.

Po teoriji je veliko število različnih, včasih divergentnih, ekonomskih ciljev treba zmanjšati in prilagoditi manjšemu številu razpoložljivih instrumentov ekonomske politike ter jih razvrstiti po prednosti. Le tako je mogoče izbrati pravilno zaporedje, kvantifikacijo in timing uporabljenih instrumentov (ukrepov), saj določeni instrument lahko deluje na neki cilj v pozitivnem, hkrati pa na drugi cilj v negativnem smislu.

Pojavne oblike jugoslovanske gospodarske krize so bile zunanje neravnorežje (primanjkljaj tekoče plačilne bilance in dolgoročna zadolženost), notranje neravnorežje (vse večja inflacija) in stagnacija oziroma padec gospodarske aktivnosti. Odprava navedenih treh negativnosti je naloga ekonomske politike, pa tudi gospodarsko-sistemskih sprememb v osemdesetih letih. Prednostne cilje (najprej doseči zunanje ravnotežje zatem notranje ravnotežje in rast ob učinkovitem gospodarjenju) so v letu 1982 določili naši zunanji upniki, ko je bilo odločeno, da se v moratorij in v prekinitev normalnih ekonomskih tokov s svetom (torej v popolno izolacijo) ne gre. Do 1984/1985 je bila prva faza stabilizacije uspešno dokončana: namesto primanjkljaja v tekoči plačilni bilanci se je pojavil presežek, dolgoročne dolžniške obveznosti pa so bile uspešno reprogramirane. Vse to je bilo doseženo ob velikih notranjih žrtvah v pogledu standarda prebivalstva in ob zelo težkih zunanjih pogojih gospodarjenja.

Konec 1985. leta bi bilo treba začeti drugo fazo stabilizacijskega programa – vzpostavljanje notranjega ravnotežja (umiranje inflacije) kot osnovni pogoj za učinkovito gospodarsko rast in razvoj. Za uspešno uresničitev druge faze stabilizacije je bila predlagana ustrezna strategija v članku A. Bajta Primopredajni paket (Gospodarska gibanja, EIPF, 1986/3). Danes je znano, da njeni napotki niso bili upoštevani. Zato smo v začetku 1989, torej tri leta kasneje, še vedno pri drugi fazi

stabilizacije. Izgubljen ni le čas, tudi izhodiščni položaj zanjo je znatno slabši: inflacija je neprimerno večja, standard prebivalstva je znižan, odplačilo dolgov pa je z novo strategijo razdolževanja še bolj prenesen v prihodnost in s tem v breme mladih generacij.

Naloga tega članka je, prvič, ugotoviti, kako in zakaj so izgubljena pretekla tri leta na poti izhoda iz naše gospodarske krize in, drugič, oceniti možne alternative ekonomske politike v tem letu (torej izrazito kratkoročno) in konkretizirati predlog inačice, ki bi z največjo verjetnostjo lahko zaustavila negativna gospodarska gibanja in vzpostavila pogoje za preobrat v smeri izhoda iz gospodarske krize.

I. 960 DNI OD INAVGURACIJE DO OSTAVKE

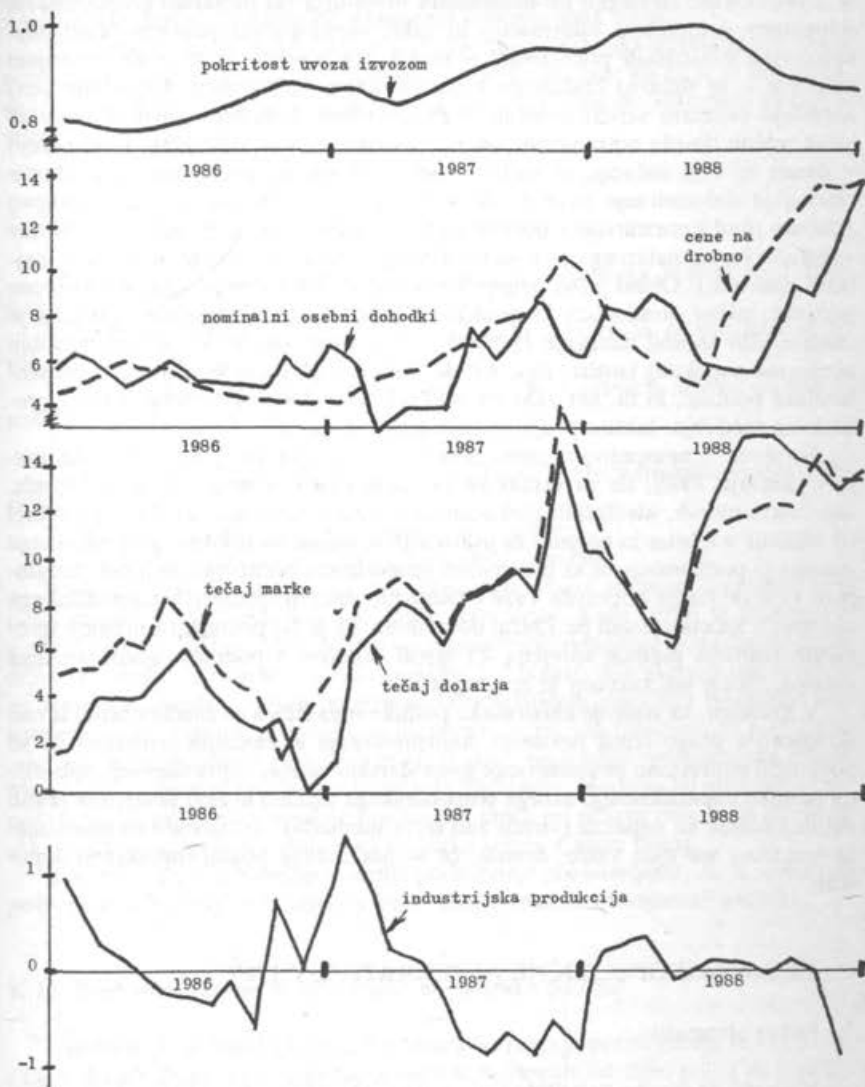
ZIS je v dveh letih in pol (960 dni) mandata pod vodstvom Branka Mikulića predložil tri temeljne dokumente o spremembah gospodarskega sistema in sprejel štiri pakete ukrepov ekonomske politike. Torej, v povprečju so bile manj kot na leto dni predložene nove programske osnove, vsakih osem mesecev pa smo bili pod udarom novega paketa ukrepov. V tem času je bilo sprejetih v povprečju preko 100 zakonov letno oziroma več kot 4000 normativnih aktov vseh vrst letno ali povprečno 12 na dan. Kljub tej tudi iz naše preteklosti nepoznani normativni eforiji (ali pa morda prav zaradi nje) in kljub temu, da so bili v razdobju 1985–1987 zunanji pogoji gospodarjenja bistveno ugodnejši in zunanja obremenitev manjša kot v 1980–1985,¹ so bili gospodarski rezultati vse bolj neugodni, kriza pa se je poglabljala iz leta v leto.

15. 5. 1988 je bil sprejet »majski paket ukrepov« (pobuda zanj so predvidena odmrznitev cen in dogovori z MMS pri pripravi novega stand-by aranžmaja), ki vključuje tri liberalizacije: cen, uvoza in deviznega trga. Dopolnjenje s ciljno inflacijo 95%, na katero so vezani dovoljeni porasti dohodkov, fiskusa in monetarnih agregatov.

V resnici gre za inačico ortodoksne politike z nominalnimi orientirji, ki naj bi omogočili vodenje ažurne ekonomske politike neodvisno od tekočih informacij o gospodarskih gibanjih (kar naj bi odvzelo »gas« negativnim inflacijskim pričakovanjem). Paket ukrepov vsebuje ob devalvaciji restriktivno politiko osebnih dohodkov in izdatkov družbene nadstavbe (oziroma širše: administrativno zmanjšanje domačega povpraševanja) in denarja in kreditov, pri čemer je bila restrikcija zadnjih dveh glede na prvo nezadostno radikalna (Gospodarska gibanja, EIPF, 1988/6). Čeprav so bili ukrepi pravilno postavljeni, se je takoj pojavilo vprašanje, ali bodo vzdržali socialne in politične pritiske, nastale zaradi več kot 10% zmanjšane standarda. V tem smislu je bilo omejevanje rasti osebnih dohodkov najšibkejši člen paketa ukrepov, ki, kakor se je kasneje pokazalo, po opustitvi monetarne in fiskalne restriktivnosti v poletnih mesecih, jeseni resnično ni vzdržal. Način, s katerim je bila narejena korekcija dovoljene medletne rasti osebnih dohodkov (linearno povečanje medletne stopnje rasti s 119% na 140% z možnostjo realizacije letoletne rasti samo v zadnjih dveh mesecih leta), bo nujno spodbudil nov inflacijski val, saj so osebni dohodki v zadnjih dveh mesecih 1988 porasli za več kot 80%.

¹ Kvantitativna analiza kaže (Gospodarska gibanja, EIPF 1985/5), da je bila ekonomska politika v razdobju 1985–1987 v primerjavi z razdobjem 1980–1985 bistveno manj restriktivna. Obenem so neugodni zunanji pogoji gospodarjenja v prvem razdobju odvzeli letno 5,35% GNP, v drugem razdobju pa znaša njihovo »darilo« 4,35% GNP letno. Zunanja obremenitev z odplačilom dolga in nakupov nafte je zmanjšana s 15,1% GNP letno na 11,6%.

Slika
Gibanje nekaterih ekonomskih agregatov
(v % oziroma v mesečnih stopnjah rasti)

Načelno bi lahko bili ukrepi zamrznitve v novembru 1987 (kot neke vrste nominalnega sidra) in ukrepi odmrznitve v maju 1988 (kot inačica ortodoksne politike z nominalnimi orientirji) z ekonomskega vidika elementi dobro zamišljene strategije. Namreč, najprej naj bi se z zamrznitvijo odpravila negativna inflacijska pričakovanja kot sekundarni mehanizem perpetuiranja inflacije, zatem pa se z ortodoksno strategijo ob nominalnih orientirjih (ki prinašajo gospodarskim subjektom pomembno informacijo in tako onemogočajo ponovno nastajanje negativnih inflacijskih pričakovanj – zaradi negotovosti, ki jo imajo o svojem položaju – in njihovo realizacijo v samostojnem mehanizmu dvigovanja cen) napadejo primarni vzroki inflacije: z zmanjšanjem domačega povpraševanja se kratkoročno doseže notranje ravnotežje. Vzroke njenega neuspeha, ki se kažejo v danes še višji inflaciji, je treba iskati v neustrezni uresničitvi te strategije (nadaljnje deformiranje sicer že deformiranih odnosov med cenami z njihovo reformo pred zamrznitvijo v novembru 1987; zapuščanje nominalnih orientirjev – fiskalnega, monetarnega in končno dohodkovnega – po odmrznitvi cen z majskim paketom). Delno je bil neuspeh povzročen tudi s pomanjkanjem družbene podpore takšni protiinflacijski politiki. S predhodnimi neuspešnimi potezami je namreč ZIS izgubil zaupanje javnosti prav v trenutku, ko se je (po razdobju učenja na napakah) končno dokopal do inačice v glavnem konsistentne protiinflacijske politike, ki bi, ker zahteva velike žrtve (odrekanja) prebivalstva v predhodnem razdobju, takšno podporo najbolj potrebovala.

Na ocene o neuspešnosti (neučinkovitosti) ZIS-a njegov predsednik odgovarja v januarju 1988, da so vzroki za to zunaj ZIS-a: v materialnih možnostih, sistemskih ovirah, ideoloških blokadah in v republiških interesih. Na tej podlagi dá Mikulić v februarju pobudo za osnovanje Komisije za reformo gospodarskega sistema (s podkomisijami za posamezna gospodarska področja), ki ji sam načeluje in ki je do junija pripravila Teze o osnovnih smereh sprememb gospodarskega sistema, v začetku jeseni pa Zbirni dokument. Ta je bil podlaga za predlog sprememb oziroma predlog sprejetja 43 novih zakonov s področja gospodarskega sistema. Nekaj teh zakonov je že sprejetih.

V kratkem, za vodenje ekonomske politike tega ZIS-a so značilni skoki iz ene skrajnosti v drugo (znak neznanja, nerazumevanja in zunanjih pritiskov), ki so povzročili neprestano poslabševanje gospodarskih razmer, opravičevanje specifične politike s specifičnostjo našega gospodarskega sistema in zelo polagoma (kljub vsemu) učenje na napakah (»*trials and error method*«). To metodo so uporabljale praktično vse naše vlade, seveda, če so jim zunanji pogoji (upniki) to dopuščali.

II. EKONOMSKOPOLITIČNE ALTERNATIVE V 1989

1. Prikaz alternativ

Postavlja se vprašanje, koliko je v resnici velik manevrski prostor novega ZIS-a v letu 1989, koliko je alternativ glede vodenja ekonomske politike in koliko so to res enakopravne realne alternative, s tem v zvezi pa, katero med njimi izbrati. Načelno obstajajo tri alternativne strategije vodenja ekonomske politike v naslednjem kratkem razdobju približno enega leta:²

² Kratkoročni cilj sočasnega (enakopravnega) oživiljanja produkcije in umirjanja inflacije je v teoriji in po izkustvih

a) Strategija oživljanja aktivnosti, ki pomeni, naj bodo vsi ukrepi ekonomske politike primarno usmerjeni v oživljanje gospodarske aktivnosti (produkcije in zaposlenosti), zmanjševanje inflacije pa je njen sekundarni cilj.

b) Nevtralna strategija: predpostavlja ukrepe, s katerimi bi glavni ekonomski agregati v nominalnem izrazu rasti s hitrostjo rasti cen (indeksiranje), tako da v realnem izrazu ne bi prišlo do sprememb odnosov med njimi.

c) Strategija dezinflacije, v kateri je nasprotno s strategijo oživljanja aktivnosti prvi kratkoročni cilj ekonomske politike umiritev rasti cen; ko pa je ta dosežena, se kot sekundarni dolgoročni cilj pojavi oživljanje gospodarske aktivnosti z učinkovitim gospodarjenjem.

2. Merila za izbiro

Vprašanje je, kako ugotoviti, katera strategija ekonomske politike med navedenimi tremi je kratkoročno najboljša.

Stabilizacijska strategija ekonomske politike bo uspešna le, če istočasno zadovoljuje vsaj naslednjih pet meril:

1. skladnost z ekonomsko teorijo, potrjeno v praksi drugih držav z uspešnimi stabilizacijskimi programi,

2. upoštevanje tekočih gospodarskih razmer,

3. izpolnitev obveznosti iz stand-by aranžmaja z Mednarodnim monetarnim skladom,

4. družbena podpora in pripravljenost za izvedbo,

5. sposobnost nosilcev programa za njegovo izvedbo.

Posamezna merila so medsebojno povezana. Pogoj sočasne izpolnitve vseh petih meril (in morda še kakšnih) kaže (opozarja), kako težko je pravzaprav z ekonomsko politiko stabilizirati gospodarstvo. Najpogosteje ponazarjajo samo delno izpolnitev meril stabilizacijske politike, ki bi lahko dale ekonomsko optimalne rezultate, vendar (zaradi bolečih socialnopolitičnih posledic) družbeno niso sprejeta; ali nasprotno, programi, ki jih javnost sprejema (običajno so populistični), vendar ne prinašajo ekonomskih rezultatov (ne rešujejo gospodarske krize). Med prvimi in četrtim merilom je negativna korelacija. Medtem ko ustrezna aktivnost še lahko prispeva k izpolnitvi nekaterih meril pri nekem programu ekonomske politike, neizpolnitev drugih meril lahko ostaja v njem trajna.

V nadaljevanju so navedena merila podrobneje predstavljena, da bi lahko bila podlaga za izbor najboljše alternative strategije bodoče ekonomske politike.

K 1) Repetitorij teorije stabilizacijske ekonomske politike

Umirjanje (zajezitev) rasti cen kot izraza notranjega neravnotežja je v teoriji in praksi drugih držav, ki so uspešno izvedle stabilizacijo, osnovni pogoj za uspešno uresničevanje vseh drugih ciljev ekonomske politike, pa tudi za povečanje verjetnosti uspeha gospodarskosistemskih izboljšav. Zato je zniževanje inflacije primarni kratkoročni cilj ekonomske politike.

Pri obvladovanju inflacije je treba začeti s pravilno diagnozo njenih vzrokov.

---

drugih držav »wishfull thinking«, ki ga nikarkršno izgovarjanje na »specifičnost našega sistema ne more napraviti realnejšega.

Tisto, v čemer se razlikuje naša inflacija od inflacij v drugih državah in kar nas trenutno uvršča po višini stopnje rasti cen celo na četrto mesto v svetu, ni neravnotežje med prevelikim povpraševanjem (trošenjem) in premajhno ponudbo (produkcijo), temveč negativna inflacijska pričakovanja, sicer sekundarni vzrok perpetuiranja enkrat že nastale inflacije. V praksi se izražajo v vse hitrejši prilagoditvi pričakovane inflacije sedanji inflaciji in v vse hitrejšem trošenju dinarskih dohodkov (povečevanje hitrosti kroženja denarja), s čimer so po Paulu Caganu izpolnjeni pogoji za hiperinflacijo (s katero označuje isti avtor rast cen za več kot 50% mesečno).

Ne da bi zanemarili primarne vzroke nastanka notranjega neravnotežja, je edina pot za kontrolo inflacije, glede na to pa prava naloga ekonomske politike, odpravljanje negativnih inflacijskih pričakovanj, pri čemer gre predvsem za psihološke pojave.

A. za zniževanje negativnih inflacijskih pričakovanj sta dva načina. Prvi je uporaba »nominalnih sider«, ki trajajo 2–3 četrtletja, torej popolna zamrznitev cen izdelkov in produkcijskih dejavnikov. Cilj tega je, da se odpravi negotovost (zaradi pomanjkanja informacij o rasti nominalnih agregatov) pri gospodarskih subjektih, zaradi katere (da ne bi zaostali) vse hitreje dvigujejo cene lastnih izdelkov oziroma dejavnikov, s katerimi razpolagajo. To se izraža kot realizacija negativnih inflacijskih pričakovanj, ki pomeni ob običajnem »napihovanju stroškov« celo več kot popolno indeksiranje. Kot ukrepanje zoper takšen razvoj se z zamrznitvijo povečevanja cen substituirajo z gotovostjo in nezmožnostjo rasti nominalnih agregatov. Tako se lahko celotni proces gospodarskega odločanja preusmeri na realne kategorije (povečanje realne produktivnosti in učinkovitosti uporabe produkcijskih dejavnikov nasploh, povečanje kvalitete in kvantitete končne produkcije). Konkretno gre pri produkcijskih dejavnikih za osebne dohodke (delo) in tečaj, ki ga je pred zamrznitvijo cen treba aktivno razvrednotiti, tako da ob zamrznitvi ne bi prišlo do zunanjega neravnotežja (plačilno-bilančnega primanjkljaja). Obrestna mera postane po umiritvi rasti cen v prvem trenutku avtomatično visoko pozitivna, šele kasneje se zniža.

Navedeni pristop, imenovan *heterodoksn*, je bil inavguriran ob hiperinflaciji osemdesetih let. Njegov uspeh je odvisen od pravilnega »timinga« in doziranja instrumentov na začetku takšne obravnave, pri manjših korekcijah cen v času obravnave in še bolj ob odmrznitvi. Ob neustrezni uporabi ukrepov lahko heterodoksn pristop še bolj podžge inflacijo, zato se nikakor ne priporoča, če ni ne zadostne pripravljenosti nanj in znanja za izvedbo.

Druga pot so že iz dvajstih let tega stoletja znani ukrepi *ortodoksne* politike omejevanja davčnega trošenja, predvsem z restriktivno monetarno in fiskalno politiko. Da bi lahko s temi ukrepi, ki so usmerjeni predvsem na odpravo primarnih vzrokov inflacije (z vzpostavitvijo skladnosti med domačim povpraševanjem in ponudbo ob zmanjševanju povpraševanja), učinkovito vplivali tudi na znižanje inflacijskih pričakovanj, morajo biti ob visoki inflaciji (torej velikem notranjem neravnotežju) restrikcije tako velike, da se bo inflacija resnično zmanjšala. Za ponazoritev, ob hiperinflaciji v državah v razvoju niso izostali učinki restriktivne ekonomske politike zato, ker ni primerno prenašati pozitivne izkušnje z njo iz razvitih tržnih gospodarstev v specifične razmere manj razvitih tržnih gospodarstev, temveč zato, ker doziranje teh ukrepov ni bilo zadostno. Bilo je namreč takšno, kakršno bi ustrezalo razvitim tržnim gospodarstvom z relativno nizko inflacijo (majhnim notranjim neravnotežjem), ne pa za hiperinflacijo.

Cilj obeh pristopov je zniževanje negativnih inflacijskih pričakovanj s pomočjo znižanja tekoče inflacije ob dogovorjenem administrativnem posegu (nominalno

sidro) oziroma z intenzivnim napadom na primarna žarišča (omejitev povpraševanja).

Seveda imata oba načina zniževanja negativnih inflacijskih pričakovanj tudi negativne posledice (nista brez bolečin) in, če nista dobro izvedena, še poslabšata razmere. Ortodoksna restriktivnost terja visoko socialno ceno (padeč standarda in rast nezaposlenosti). Zaradi (pre)velike socialne cene (izražene z veliko gospodarsko krizo konec dvajsetih let), se v osemdesetih letih vse bolj uveljavlja heterodoksni pristop (konsezualna kontrola dohodkov in cen in s tem začasno suspendiranje trga), ki pa ga je politično in tehnično mnogo težje implementirati, pa še ob neuspehu je pritisk na nadaljnjo rast cen pri njem mnogo večji.

B. *Primarne vzroke inflacije* (notranje neravnotežje med prevelikim povpraševanjem in premajhno ponudbo) je mogoče kot sekundarni cilj dezinflacijske politike kratkoročno odpraviti le z zmanjševanjem prevelikega povpraševanja, za kar so ustrezni ukrepi ortodoksnega pristopa. Podlaga za takšno politiko so:

a) restriktivna denarna in kreditna politika ob notranji finančni konsolidaciji,

b) fiskalna restriktivnost z odpravo de facto proračunskega primanjkljaja in zmanjšanjem obsega proračuna, ki, čeprav je uravnovešen, deluje prociklično, torej v naših razmerah proinflacijsko,

c) učinkovita kontrola restriktivnosti ekonomske politike (notranja normativna ali zunanja preko aranžmajev z upniki), kar v resnici pomeni sankcioniranje pravnega reda,

d) zunanja finančna konsolidacija z reprogramom odplačila dospelega dolga in s prilivom svežih deviz, seveda le, če je izpolnjen osnovni pogoj, to je povečanje notranje učinkovitosti gospodarjenja,

e) med ukrepi za učinkovito umirjanje rasti cen, predvsem za zmanjšanje negativnih inflacijskih pričakovanj in pripravljenost na žrtve (odrekanja), ki jih vsak uspešen program zahteva, je pomemben pogoj zaupanje javnosti (gospodarskih oseb) v program (ukrepe) stabilizacije in (zaradi nesposobnosti njegove strokovne ocene) še bolj v akterje, ki program predlagajo in ga nameravajo izvesti. To zaupanje je zelo lahko izgubiti, a težko povrniti, posebej še pri nas, kjer je bilo zaupanje že večkrat izigrano z nesmiselnimi ukrepi in z neizpolnjenimi obljubami. Med ukrepi za povečanje zaupanja v stabilizacijski program teorija in praksa drugih držav narekujejo: zmanjšanje proračunskega primanjkljaja in obsega proračuna (do 50%) kot vzor drugim gospodarskim osebkom za zmanjšanje trošenja; izdelava ustreznega socialnega programa za razdobje »zdravljenja« inflacije, ki terja odrekanje; zamenjava akterjev ekonomske politike; sprememba denarne enote in centralne emisijske institucije itd.

C. *Kratkoročno oživiljanje produkcije* (ponudbe) nikakor ne more bistveno prispevati k zmanjševanju visoke inflacije, ki je na poti v hiperinflacijo (z odpravo notranjega neravnotežja in povečanjem ponudbe), zaradi različnega reda velikosti obeh (rast produkcije je mogoča le do 10% letno, cene pa rastejo po nekaj 100% letno). Uporabljeni ukrepi za pospeševanje produkcije sočasno delujejo tudi na spodbujanje povpraševanja in inflacijo (kratkoročno). Ti ukrepi lahko namreč delujejo šele srednjeročno oziroma dolgoročno in predvsem samo na primarne vzroke inflacije (s ponudbo), ne pa na danes najbolj kritična negativna inflacijska pričakovanja.

Pri predlaganju povečevanja ponudbe kot načina za zmanjševanje inflacije gre za tipično nepoznavanje razlik med vlogo ukrepov ekonomske politike in

gospodarskega sistema, pri prvih pa še za nerazumevanje razlik med ukrepi, ki delujejo na nominalne veličine, in drugimi, ki delujejo na realne veličine, oziroma med ukrepi s kratkoročnim učinkom in drugimi z dolgoročnim učinkom.

Bole v analizah dometa ekonomske politike (na primer Gospodarska gibanja, EIPF, 1988/3, Gospodarska gibanja, EIPF 1988/6 in Gospodarska gibanja 1988/11) v zvezi s tem ugotavlja: »V pogojih tako visoke inflacije, kot je naša, dinamično izravnavanje ponudbe in povpraševanja ni zdravilo proti njej, ker je inflacija povzročena za mehanizmi stroškovnih pritiskov (po odmrznitvi znaša napihovanje cen že preko 40%) in z negativnimi inflacijskimi pričakovanji. Gospodarsko-sistemska insuficienca ne bo onemogočila dezinflacijske ekonomske politike, ker je inflacija kratkoročni (ob zunanjem še tekoča vzpostavitev notranjega ravnotežja), sistem pa dolgoročni fenomen. Večje gospodarsko-sistemske spremembe v teku protiinflacijske politike bi bile lahko celo protiproduktivne, ker s spremenjenimi elastičnostmi potrošnikov in producentov, ki jih povzročijo (in katere po drugi strani lahko olajšajo dezinflacijsko politiko s socialnega stališča), vnašajo negotovost, kar ponovno spodbuja negativna inflacijska pričakovanja z nevarnostjo vpliva na dejansko rast cen. Istočasno pa so lahko sistemske spremembe tudi izgovor za morebitni neuspeh nekonsistentno vodene protiinflacijske politike. Dezinflacijska politika je usmerjena v eksogeno vzpostavitev notranjega ravnotežja, spremembe gospodarskega sistema pa v generiranje endogene sposobnosti gospodarskega mehanizma za rast in ohranitev ravnotežja. Če se gospodarstvu želi zagotoviti ravnotežje z ukrepi ekonomske politike šele po spremembah gospodarskega sistema, potem so dezinflacijski ukrepi pred tem odveč. Vprašanje pa je, kako dolgo lahko gospodarstvo čaka na spremembe, tako da inflacija ne bi medtem porasla do hiper-višin?«

K 2) Tekoča gospodarska gibanja

Na prehodu v leto 1986 označuje gospodarska gibanja ekspanzivnost na denarnem, fiskalnem in na področju osebnih dohodkov (glej tekoči del Gospodarska gibanja), kar ob dodatnih monetarno ekspanzivnih učinkih presežka v klirinški menjavi s tujino opozarja na kumuliranje pogojev za nadaljnjo pospešitev rasti cen v naslednjih mesecih.

Tako je po desetdnevnih telegrafskih poročilih NBJ v začetku 1989 prišlo do velike ekspanzije kratkoročnih plasmajev (povezano z začasnim financiranjem proračuna) in gotovine. Masa osebnih dohodkov je po zrahljanju omejitev v zadnjih dveh mesecih 1988 porasla za okrog 80%, hitra rast pa se nadaljuje tudi v začetku 1989.

V januarju je bil klirinški blagovni izvoz za 37% večji od uvoza, kar deluje inflacijsko (pomeni ustvarjanje denarnega povpraševanja z izplačili dinarskih zneskov za izvoz, v znesku presežka brez ustreznega porasta ponudbe blaga). Presežek ne preseneča, saj politika tečaja klirinškega dolarja v primerjavi s tečajem ameriškega dolarja še ni bila spremenjena (zaostajanje ni povečano).

K 3) Naše obveznosti iz stand-by aranžmaja z MMS

S pismom o namerah nas sprejete obveznosti iz stand-by aranžmaja z Mednarodnim denarnim skladom, ki je začel veljati 28. 6. 1988, zavezujejo in realno

zmanjšujejo število alternativ ekonomske politike. Zaradi nezmožnosti odplačila dospelih principalov dolgov po 30. 6. 1989, dotlej velja sedanji stand-by dogovor, bo treba ta aranžma po vsej verjetnosti podaljšati, če si sami ne želimo zapreti poti na svetovni trg. V takšnih razmerah bodo zunanji upniki preverili, kako so bili dogovorjeni ukrepi ekonomske politike uresničeni in koliko so rezultati gospodarjenja v skladu s tistimi, ki smo jih predvideli z dogovorom. Medtem ko se tri dogovorjene liberalizacije (uvoza, deviznega trga in cen) dejansko izvajajo, nismo izpolnili drugega dela dogovora – omejitev domačega povpraševanja. Zato so rezultati bistveno slabši od pričakovanih: visoka rast cen se nadaljuje, devizne rezerve še niso dosegle predvidene ravni, gospodarska aktivnost stagnira, nezaposlenost pa raste.

Neizpolnitev dogovora iz sedanjega stand-by sporazuma bi lahko bila podlaga za bolj togo stališče tujih upnikov pri sklepanju novega dogovora. To pomeni, da ne bomo imeli povsem prostih rok pri oblikovanju ekonomske politike, temveč bomo morali upoštevati tudi želje, cilje in zahteve naših zunanjih kreditorjev. Zelo verjetno je, da bodo vztrajali pri klasičnem modelu kratkoročne ortodoksne dezinfacijske politike. Vprašanje je, koliko so na podlagi svojega razvoja v pristopu v obliki »adjustment cum growth« pripravljene sprejeti nekoliko spremenjeno strategijo (vrstni red potez in njihovo doziranje) ekonomske politike, na primer v smislu »supply-side economics«. Toda, tudi če bi bili pripravljene na takšno spremembo, se spet zastavlja vprašanje, koliko takšen pristop ustreza našemu gospodarskemu sistemu in mehanizmu in predvsem našim sedanjim gospodarskim razmeram.

K 4) Družbena podpora in pripravljenost za izvedbo ekonomske politike

Teoretično in glede na razmere sicer idealnih ukrepov ekonomske politike (ki bi dali optimalne ekonomske rezultate) ni mogoče izvesti, če (običajno zaradi bolečih socialnih posledic) nimajo podpore med prebivalstvom in/ali pri nosilcih oblasti. Gre za zaupanje v program ukrepov in še bolj v njegove nosilce. Optimalne družbenopolitične razmere za izvajanje stabilizacijskih ukrepov bi bile prostovoljna podpora vseh družbenih oseb, torej konsenz, ki ga praktično ni mogoče doseči. Nekaj manjša je zahteva za podporo politične oblasti izvedbi programa, vendar je tudi ob izpolnitvi tega pogoja pozitiven rezultat v izvedbi (zaradi manjše identifikacije ljudi s programom) manj verjeten. V vsakem primeru se postavlja vprašanje, kako povečati zaupanje in s tem izboljšati družbene pogoje za uspešno izvedbo programa stabilizacijskih ukrepov. Teorija in praksa drugih držav predlagata nekatere ukrepe, ki so bili že navedeni med merili pod številko 1.

K 5) Sposobnost nosilcev programa za njegovo izvedbo

Le-ta vključuje med drugim teoretično znanje in poznavanje izkušenj drugih držav, empirično podkrepljeno poznavanje delovanja gospodarskega mehanizma in tekočih gospodarskih razmer. Hkrati pa je sem mogoče šteti tudi pogoje za izvedbo ukrepov (sankcionirani pravni red, učinkovito delovanje države), da bi se izbrana ekonomska politika lahko praktično izvajala.

Če omenjeni pogoji niso izpolnjeni, kljub izpolnitvi vseh drugih naštetih meril,

stabilizacijska prizadevanja ne bodo uspešna. Kratkoročno je tehnične pogoje težko izboljšati, morda celo težje kot omenjene družbenopolitične pogoje.

3. Selekcioniranje najustreznejše ekonomske politike

S prenosom navedenih meril za uspešno stabilizacijsko politiko na predložene alternativne pristope se lahko korak za korakom z odstranitvijo neprimernih izberejo najustreznejše alternative.

K a) Strategija oživljanja aktivnosti

Razvrščanje ekonomskopolitičnih problemov (ciljev) je vsaj na začetku do določene mere vezano na subjektivno oceno. S stališča teorije in prakse uspešnih stabilizacij drugih držav nedvomno izhaja, da je kratkoročno zmanjševanje inflacije osnovni pogoj za dolgoročno oživljanje produkcije. Takšno stališče pa zastopajo tudi naši upniki v stand-by aranžmanu. Edini argument za kratkoročno prednostno oživljanje produkcije v naših razmerah (torej ekonomski »second best solution«) bi bil družbena neizdržljivost vodenja dezinflacijske politike. S tega stališča bi bilo morda politično modro z optimistično strategijo oživljanja produkcije (aktivnosti) povrniti izgubljeno zaupanje gospodarskih osebkov, zatem pa s pomočjo povrnjenega zaupanja usmeriti vsa prizadevanja ekonomske politike na socialno boleče umirjanje inflacije. Tej ekonomsko podoptimalni rešitvi bi bili morda v prid tekoča podpora v doslednejšem sankcioniranju pravnega reda (povečanju finančne discipline) in ukrepi za osamosvojitve gospodarskih subjektov (njihova priprava na tržno tekmo kot edini končni izbor).

Vendar se v tekočih gospodarskih gibanjih kumulirajo pogoji za veliko pospešitev inflacije v naslednjih mesecih, ukrepi za oživljanje aktivnosti pa bodo dali majhne rezultate, in še to le dolgoročno. Če se bo inflacija medtem izredno povečala, za kar v sedanjih gospodarskih razmerah (merilo 2) obstajajo znamenja, bo že samo s tem postala *via facti* primarni problem (in njeno zmanjševanje primarni cilj) ekonomske politike, ki ga je treba najprej obvladati, ne glede na morebitno namero drugačne strategije.

Specifični »supply-side« pristop, ki je v zadnjem času pri nas vse bolj popularen, je lahko odigral določeno vlogo v ZDA pri inflaciji okrog 10% (čeprav tudi tam ni jasno, koliko je restriktivnost pred tem pristopom prispevala k umiritvi inflacije), ker je to tako majhno neravnotežje, ki ga je (še) mogoče odpraviti s povečanjem ponudbe v letu dni. Takšen pristop ni primeren ob naši 400% inflaciji. Ukrepi na strani ponudbe se ne zavračajo, vendar je iluzija, da bi lahko kratkoročno rešili problem naše inflacije.

Za stališče, ki izhaja od povečanja produkcije kot načina za zmanjšanje naše inflacije in na to veže tudi sistemske spremembe in razvojne ukrepe (strukturnega prilagajanja, razbremenjevanja . . .), je značilen tipično mikroekonomski pogled na ekonomska vprašanja, ki pa je bistveno različen od makroekonomskega pogleda. Zadnji je za umiritev inflacije na makro ravni celotnega jugoslovanskega gospodarstva vendarle odločilen.

K b) Strategija nevtralne ekonomske politike

Naslednja možna alternativa ekonomske politike je nevtralna strategija (gospodarski agregati v nominalnem izrazu spremljajo rast cen ob zmerni monetarni restriktivnosti). Po njej bi se po modelskih ocenah v Institutu (Bole, Gospodarska gibanja, EIPF, 1988/11) inflacija lahko zadržala na letni ravni nekaj manj kot 300% (čeprav je glede na ekspanzivnejšo dejansko ekonomsko politiko v primerjavi s tisto, ki je bila v modelski simulaciji predvidena, ta številka zdaj že prenizka), če se res želi pridobiti čas za pripravo dobre dezinfencijske politike in/ali medtem izvesti gospodarsko-sistemske spremembe. Seveda se postavlja vprašanje, ali bodo sedanje gospodarske razmere dovolile zadostni časovni odlog, da bi se vse dobro pripravljene gospodarskosistemske spremembe uresničile, in še, da bi ob tako visoki inflaciji dale pozitivne rezultate, kot bi jih sicer dale v stabiliziranih gospodarskih razmerah, ali pa bodo prav zaradi inflacije neupravičeno diskreditirane.

Očitno je nevtralna ekonomska politika izrazito prehodna. Ne more pomeniti dolgoročne rešitve, čeprav je, še posebej v naših sedanjih razmerah, njen status quo privlačen. Vendar, tudi če bi se v prehodnem razdobju »interregnuma« resnično želela voditi nevtralna ekonomska politika, bi bilo treba glede na njeno veliko ekspanzivnost na prehodu iz 1988. v 1989. leto že zdaj nujno potegniti zavoro v rasti nekaterih agregatov (osebni dohodki, posojila, dohodki države, posebej proračuna), ki trenutno rastejo celo hitreje od drobnoprodajnih cen. Izenačitev njihove rasti z rastjo cen je namreč temelj nevtralne ekonomske politike.

K c) Strategija umirjanja inflacije

Ker sta prvi dve kratkoročni alternativni ekonomske politike, oživiljanje produkcije in nevtralna politika, zavrjnjeni kot neustrezni (čeprav bi nevtralna politika lahko imela vlogo v prehodnem razdobju naslednjega meseca ali dveh), ostaja kot sprejemljiva alternativa ekonomska politika dezinfencijske. Tudi pri izboru poti kratkoročnega zmanjševanja inflacije pa se pojavlja več predlogov (opredeljenih geografsko, politično, razvojno, teoretično).

Protiinflacijska ekonomska politika zadovoljuje teoretične predpostavke stabilizacije in je znana iz uspešnih stabilizacijskih programov drugih držav, hkrati pa je načelno v skladu z zahtevami naših zunanjih upnikov in MMS. V njeno korist grede tudi nekateri ugodnejši pogoji gospodarjenja pri tem v primerjavi s preteklim letom:

- po odmrznitvi so ob prostem formiranju relativni odnosi med cenami manj deformirani (glej Mencinger, Gospodarska gibanja, EIPF 1989/1, kjer rezultati potrjujejo predhodne Boletove ugotovitve, na primer Gospodarska gibanja, EIPF 1987/9), zato bo na tej podlagi manj inflacijskih pritiskov;

- stanje deviznih rezerv je zadovoljivejše, doseženo je zunanje tekoče ravnotežje, vzpostavljeno pa je z dogovorjenim reprogramiranjem tudi dolgoročno ravnotežje, za zdaj samo za prvo polletje 1989;

- zunanji pogoji gospodarjenja (gibanje cen surovin, nafte, dolarja in obrestnih mer) bodo po ocenah OECD relativno ugodni za nas (o tem več v eni od naslednjih številčk Gospodarska gibanja).

To optimistično sliko o možnostih za uspešno dezinfencijsko politiko kviri neizpolnitev dveh pomembnih meril: družbene podpore in (tehnične) sposobnosti za realizacijo.

Nobena od obeh možnih alternativ dezinfencijske politike, heterodoksní pri-

stop ob uporabi nominalnega sidra (kratkoročna prostovoljna zamrznitev cen vseh produktov in produkcijskih dejavnikov) ali ortodoksni pristop (restriktivne denarne in kreditne politike, fiskalne politike in politike osebnih prejemkov), dopolnjen z nominalnimi orientirji, dveh navedenih meril v celoti ne izpolnjuje. Izbor med njima je odvisen od tega, katera strategija lahko že zdaj (ali pa v kratkem času) pridobi potrebno družbeno (politično) podporo in ima v tehničnem pogledu večje upanje, da se uresniči.

Za heterodoksni pristop je potreben prostovoljni družbeni konsenz za odrekavanje (med sindikati, gospodarstvom, državo, prebivalstvom, pa tudi regionalno), kar v današnjih razmerah ni mogoče pričakovati, čeprav dejansko zahteva manjšo socialno ceno (kakor kažejo modelske simulacije, Bole, Gospodarska gibanja, EIPF, 1987/9, 1987/10) od ortodoksnega pristopa. Za tega je potrebna samo politična podpora nosilcev odločanja v državi, kar je nekaj manjša zahteva. Zato pa je njegov uspeh odvisen od podpore vseh osebikov, ki pri tem pristopu ni jasno izražena. Vprašanje je, ali lahko nova vlada dobi vsaj tolikšno politično podporo za konkreten program. Eden od pomembnih osnovnih pogojev za povečanje zaupanja vanjo in s tem za podporo je dober socialni program (o katerem nekaj več v naslednji točki), kar je bila že ena bistvena novost glede na protiinflacijski paket ukrepov iz maja 1988. Druge potrebne novosti bi bile večja medsebojna konsistentnost nominalnih orientirjev in ukrepi, usmerjeni k zmanjševanju stroškovnih pritiskov (cost push), kot je na primer prenos negativnega poslovnega rezultata v bilanco stanja družbenega subjekta.

Tudi z vidika »tehnične« izvedljivosti je restriktivna ekonomska politika, dopolnjena z uporabo nominalnih orientirjev in z ukrepi za zmanjševanje stroškovnih pritiskov, boljša od politike nominalnega sidra, vezane na zamrznitev cen in dohodkov. Ta namreč zahteva izjemno dobro sinhronizacijo v izbiri, kvantifikaciji in timingu posameznih ekonomskopolitičnih ukrepov ob uvajanju politike, nevtralne korekcije cen in dohodkov med njenim trajanjem in na koncu ob odmrznitvi, kar je vse daleč nad našimi sedanjimi »tehničnimi« možnostmi in sposobnostmi.

III. PREDLOG PROTIINFLACIJSKE STRATEGIJE ZA 1989

V danih razmerah je torej kratkoročno (za eno leto, ko nekatere pomembne gospodarsko-sistemske spremembe še ne bodo v celoti uvedene ali pa sicer uvedene še ne bodo mogle dati rezultatov) najbolj sprejemljiva dezinflacijska ekonomska politika. Po razdobju opisane nevtralne strategije (ob potrebnem zaviranju sedanje rasti nominalnih veličin nad rastjo cen) ta pristop oživlja majski paket (ortodoksna politika z dodatnimi nominalnimi orientirji), vendar s korekcijami glede na originalni paket³ in z dopolnitvami (izboljšavami), ki med drugim vključujejo napad na vzroke stroškovnih pritiskov na rast cen (cost push). Tako ne gre več

³ Niso rezultati gospodarjenja diskreditirali majskega paketa, temveč ga je njegovo neizvajanje. Namreč, vse dokler je veljala vsaj ena omejitev – za rast osebnih dohodkov – je bila rast cen po prvem impulzu zaradi odmrznitve ustavljena na ravni okrog 14% mesečno (razdobje zadnjega četrletja 1988), in to ob relativno zelo svobodnem oblikovanju cen. Če v novembru ne bi bilo odstopanja tudi od zadnjega nominalnega orientirja rasti osebnih dohodkov, povzročene prav s predhodnim velikim popuščanjem pri monetarnih in fiskalnih omejitvah, in to še na najslabši način prevelike linearne korekcije konec leta z veljavnostjo za celo 1988, bi se inflacija v začetku 1989 začela zmanjševati. Nasprotno pa bo ob pomoči dodatne monetarne in fiskalne ekspanzije rast osebnih dohodkov za več kot 80% v dveh mesecih vodila v nadaljnjo pospešitev rasti cen. Izkušnje s prvim majskim paketom danes pomagajo le toliko, da se realno ugotovi, kakšna družbena prizadevanja in odrekanja bodo ponovno potrebna za protiinflacijsko strategijo, ko se je bomo spet lotili.

zgodj za ortodoksno usmeritev, temveč za celovitejši pristop k vodenju ekonomske politike.

Ta pristop vključuje restriktivno monetarno in fiskalno politiko in načrtno politiko osebnih dohodkov, ukrepe in manjše tekoče sistemske spremembe za zmanjševanje stroškovnih pritiskov na cene, med ekonomskopolitičnimi ukrepi in gospodarsko-sistemskimi spremembami, ki vplivajo na oživljanje gospodarske aktivnosti kot sekundarni cilj, pa samo tiste, ki niti kratkoročno ne spodbujajo rasti cen.

Posebne značilnosti predložene ekonomske politike (predvsem izboljšanja in dodatki glede na majski paket) so naslednje:

1. Pri *tehniki izvajanja* so pomembni stopnja restriktivnosti, njena medsebojna konsistentnost za posamezna področja in način oblikovanja nominalnih orientirjev. Prva stopnja restriktivnosti je tista, pri kateri se začne inflacija zmanjševati. Ne bi se smeli zadovoljiti kot doslej z dejstvom, da rastejo nominalni agregati počasneje od rasti cen. Restriktivnosti na monetarnem, fiskalnem in na področju rasti osebnih prejemkov morajo biti med seboj usklajene po stopnji intenzivnosti, tako da so v resnici vse tri učinkovite, in ne tako kot v majskem paketu, ko je bila po modelskih ocenah (Bole, Gospodarska gibanja, EIPF 1988/6, 1988/11) monetarna politika premalo restriktivna v primerjavi s politiko osebnih dohodkov, tako da je zadnja nosila pretežno breme restrikcij, kar je prispevalo k njihovemu popuščanju. Določanje konsistentne restriktivnosti po posameznih področjih, posebno razmerje med stopnjo restriktivnosti monetarne politike v primerjavi s politiko osebnih dohodkov in trošenja države, je stvar modelskih ocen, in ne bi smela biti prepuščena samo izkušnji in intuiciji.

Nominalni orientirji morajo biti ocenjeni s pomočjo četrletnih desezoniranih in ne letnih podatkov, s čimer postane ekonomska politika fleksibilnejša pri uporabi razpoložljivih ukrepov. Operacionalizacija restrikcij mora biti narejena s primerjavo razdobja na razdobje, po obliki pa dana enostavno kumulativno. Ne smejo se dovoliti njena korekcija znotraj razdobja niti ne retrogradne korekcije (kot je bilo revidiranje letnih orientirjev za rast osebnih dohodkov v novembru 1988).

Nominalni orientirji so namenjeni povečanju gotovosti ocene gospodarskih osebkov o pogojih gospodarjenja (o rasti nominalnih agregatov), tako da lahko ti svojo pozornost usmerijo na realno gospodarjenje (rast, učinkovitost), negativna inflacijska pričakovanja pa zmanjšajo.

2. Ključna vloga pri zmanjševanju inflacije pripada restriktivnosti *denarne in kreditne politike*, njena učinkovitost pa je odvisna od sankcioniranja finančne discipline in pravnega reda nasploh, kar (ob normalnih postopkih sanacije in stečaja izgubarjev – osamosvojenih gospodarskih in negospodarskih osebkov) onemogoča prebijanje predvidenih stopenj rasti s sivo emisijo (»divjim denarjem«).

Restriktivnost mora biti mnogo večja, kot je bila v preteklosti (merilo je likvidnost gospodarstva). Če je ciljni agregat neto domača aktiva, je treba bolj elastično upoštevati monetarne učinke plačilnobilančnega salda (pojavljanje presežka na konvertibilnem področju in posebno pozitivnih saldov na naših klirinških računih), zato so tudi četrletni orientirji ugodnejši od letnih. Ker je monetarne učinke ekonomskih odnosov s tujino težko predvideti, bi se bilo ustrezno z ukrepi tekoče prilagajati možnim odstopanjem od potrebne restriktivnosti (znani endogeni problem monetarnih agregatov v malem, odprtem narodnem gospodarstvu).

Načelno NBJ določa eskontno stopnjo (namesto dosedanjega avtomatizma za njen realni del – mali r – bi bilo bolje pustiti nekaj prostora NBJ za njegovo

diskrecijsko določanje in s tem za aktivnejšo uporabo tega instrumenta. Mehani- zem njenega vnaprejšnjega avtomatičnega določanja namreč omogoča razne špek- kulacije). Druge obrestne mere pa bi se morale tržno določati.⁴ Dodatno limitira- nje posameznih plasmajev je poleg nadzora nad rastjo njegovega agregata (vendar diskretno) v naših razmerah še potrebno, (poznajo pa ga tudi države z mnogo bolj razvitim trgom in večjo finančno disciplino, na primer Italija).

Ko bo stopnja rasti cen ustavljena in se bo začela zmanjševati, bi bilo treba z ekspanzivnejšo, vendar ustrezno monetarno politiko, kakor je to že običaj v sve- tu, onemogočiti preveliko prehodno rast realnih obrestnih mer. Tudi v tem prime- ru so prilagodljivejši četrletni orientirji primernejši od letnih.

3. Na *fiskalnem področju* je kratkoročno primerno dosledno izvajanje z nomi- nalnim orientirjem določene restriktivnosti prihodkov – predvsem zveznega prora- čuna kot vzora, enako pa velja tudi za proračune drugih DPS in za financiranje družbenih dejavnosti. Zunajproračunsko bilanco je treba ukiniti. Pri trošenju države ne more biti več izjem glede omejitev proračuna, kot je bilo doslej. Dinami- ka prihodkov in izdatkov mora biti uravnotežena in usklajena tudi dinamično po četrletjih znotraj leta. Že znotraj leta se morajo krediti in akontacije NBJ prora- čunu vrniti vsaj v realno nezmanjšani velikosti, nujno pa je, da se končno začno plačevati tudi obresti na te kredite in da se njihova postavka pojavi v proračunu.

Ko dejanski prihodki presežejo predvideno nominalno rast, je namesto dose- danjega zamrzovanja presežkov na računih (z vrsto negativno monetarnih, inflacij- skih in realnih učinkov, kot je bilo doslej) ustrenejša ustavitev prispevkov in davkov. Večja elastičnost pri zmanjševanju stopenj prispevkov in davkov je pripo- ročljiva tudi sicer.

4. Domišljena *politika osebnih prejemkov* prebivalstva je sestavljena iz restriktiv- tivne rasti osebnih dohodkov v okviru nominalnega orientirja in nelinearne rasti vseh drugih osebnih dohodkov (pokojnine, socialni prejemki). Medtem ko bi pri osebnih dohodkih iz rezultatov tekočega dela element motivacije delovnih ljudi moral prevladati, bi se moral pri prejemkih iz minulega dela in pri socialnih prejemkih znesek socialnega minimuma povečati v enakem absolutnem obsegu za vse, pa tudi preko minimuma bi bili lahko odstotki povečani do določene mere regresivni (nižji pri višjih prejemkih). Spodbuda za boljše tekoče gospodarjenje namreč pri prejemkih, ki niso osebni dohodki, odpade, pač pa se bolj izrazito pojavi njihova socialna sestavina.

5. S tem se prehaja na potrebo po dobro zamišljeni *socialni politiki*, katere izostanek je bil pomemben vzrok za neuspeh predhodnih stabilizacijskih poizku- sov.

Načelno se mora socialna politika preseliti iz gospodarstva na področje nalog države (DPS). Med veliko možnostmi bi bil najboljši način njenega izvajanja tak- šen, da se ugotovi stopnja socialne ogroženosti prizadetih družin in se njej ustrezno določi denarna socialna pomoč. Vendar medtem ko se ljudje v drugih državah (iz moralnih razlogov) izogibajo razglasitvi, da so socialni problem, se pri nas s tem celo izraža socialistična pripadnost takšnega človeka. Zato je zelo verjetno, da zaradi tehničnih problemov oziroma možnosti za zlorabo do takšnih korektnih evidenc resnično socialno ogroženih družin ne bi mogli priti.

V tem primeru ostane kot instrument socialne politike korigiranje najnižjih

⁴ Namesto nasprotovanja tržnemu določanju obrestne mere, podobno pa velja tudi za revalorizacijo kratkoročnih finančnih obligacij po novem obračunskem zakonu (zaradi nevarnosti socialnih in političnih pritiskov na nesamostojne banke in druge gospodarske osebe), bi bilo treba prizadevanja usmeriti k vzpostavitvi pogojev za delovanje trga: osamo- svojitvi gospodarskih osebkov in pravni državi.

osebnih dohodkov za določeni (večji) odstotek. To bi vneslo nelinearnost in socialne elemente v razdelitev osebnih dohodkov. Bilo bi tudi v nasprotju z omenjenim načelom, naj ukrepe socialne politike prevzame država, ne gospodarstvo. Vendar pa je varnost socialno ogroženega prebivalstva tako pomemben pogoj družbene podpore protiinflacijski ekonomski politiki, da bi se ob pomanjkanju boljše rešitve moralo pristati tudi na takšno odstopanje.

6. Na *področju ekonomskih odnosov s tujino* je največ, na kar je moč upati v okviru kratkoročne dezinflacijske politike, ohranitev ravni obstoječega tekočega zunanega ravnovesja in nadaljnje konsolidacije dolžniških odnosov s tujino (verjetno z novim stand-by aranžmajem). Po modelskih ocenah (Bole, Gospodarska gibanja 1988/11) bi znašala rast izvoza ob nevtralnem »likanju« relativne inflacije z drsenjem tečaja dinarja 2–5%, kar je manj od predvidene 7% rasti svetovne trgovine. Toda, če je resnično primarni kratkoročni cilj znižanje inflacije, tudi politika oživljanja produkcije s spodbujanjem rasti izvoza ni združljiva. Zanj je namreč potrebno večje in aktivnejše razvrednotenje, ali še hujše, devalvacija denarja, kar pa bi imelo prevelike sekundarne učinke na inflacijo z rastjo stroškov uvoznega repromateriala. Zato naj drsenje tečaja dinarja dosledno spremlja našo relativno inflacijo.

Hkrati pa je za zmanjšanje stroškovnih pritiskov treba urediti naš presežek v klirinški menjavi. Že ustvarjeni pozitivni saldo je imel negativne monetarne učinke. Pomeni ustvarjanje naših zalog v tujini, ki jih ob tem še sami financiramo. Pri klirinškem presežku preko dogovorjenega manipulativnega kredita gre v resnici za odnos z nami samimi, ne za izvoz, torej za tipično omogočanje nastajanja fiktivnega dohodka (kot pri domačem vrednotenju zalog). Pri tem so pogoji dinarske vnovčitve izvoza na klirinško področje pri nas ugodnejši od vnovčitve konvertibilnega izvoza.

Reševanje dosedanjega presežka z njegovim delnim pretvarjanjem v kratkoročni kredit po prenizki in ob tem še fiksni obrestni meri ni ustrezno. Kot rešitev za bodočnost je treba kratkoročno zmanjšati (na primer z določanjem na simuliranem trgu) tečaj klirinškega v primerjavi s konvertibilnim dolarjem, dolgoročno pa ukiniti klirinške odnose z vsemi državami.

Ukrepi in sistemske spremembe za povečanje neblagovnega izvoza (in presežka), ki nimajo inflacijskih posledic, so seveda želeni. Pri novih pogovorih o reprogramiranju dolgov je »sveži« denar v obliki posojil upravičen samo ob predhodnem povečanju notranje učinkovitosti gospodarjenja. Neposredne naložbe tujih partnerjev so seveda sprejemljivejše, če bo v teh razmerah resnično izražen njihov interes, kar se v posebno velikem obsegu zelo hitro verjetno ne bo zgodilo.

7. Dodatna razsežnost majskega paketa so ukrepi in sistemske spremembe za *zmanjšanje stroškovnih pritiskov* (cost push) na cene. S tega stališča bi bilo koristno ukiniti revalorizacijo poslovnega sklada (kar bi dalo, ob zahtevi za vsaj delež lastnih virov sredstev v njem, podjetju potrebno fleksibilnost v amortiziranju tudi morebitnih občasno negativnih poslovnih rezultatov), česar pa pravkar sprejeti obračunski zakon ne predvideva. Ob neidentificiranem subjektu družbene lastnine bi bilo to celo lažje izvesti kot v sistemu privatne lastnine. V bilanci stanja podjetja je treba priznati izgube pri premoženju (v poslovnem skladu) ob negativnem poslovnem rezultatu (kar bi prispevalo k določitvi resnično tržne namesto sedanje fiktivne vrednosti podjetja, kakor je to v drugih tržnih gospodarstvih), s čimer bi izostali pritiski na (mark-up) graditev cen. Dokler se tekoča izguba evidentira samo v bilanci uspeha, so takšni pritiski prisotni.

Z zmanjšanjem stroškovnih pritiskov na cene bi se morda lahko spremenila

davčna politika v smislu povečanja deleža davka na premoženje in zmanjšanja deleža sedanjih davkov na promet, uvoznih in drugih dajatev v prihodkih proračuna. Prvi imajo namreč manjši mark-up učinek, predlagana sprememba pa bi imela tudi določeno socialno naravo redistribucije. Za odločitev o takšni spremembi bi morala biti z njo pridobljena korist večja od napora (stroškov), ki jih sprememba v fiskalnem sistemu povzroči.

Poleg že omenjenih zmanjšanj stopenj davkov in prispevkov ob rasti prihodkov proračunov in družbenih dejavnosti nad načrtovano, bi bilo morda smotrno nekatere prispevke in davke v kratkem prehodnem razdobju dezinflacijske politike začasno suspendirati (za manj akutne potrebe), ali jim spremeniti namembnost (na primer prispevke za nerazvite preusmeriti v socialno pomoč ogroženim družinam v teh regijah).

Rast preostalih 20% nadzorovanih cen (infrastruktura itd.) naj ne bi bila hitrejša od povprečne rasti tržno oblikovanih cen (v bližnji preteklosti ni bilo tako).

Zamrznitev negospodarskih naložb, kot smo že nekajkrat poudarili, ima celo negativne inflacijske učinke s pritiski na finančni trg. Zato jo je treba ukiniti, enake cilje pa doseči z nadzorom nad rastjo prihodkov in dovoljevanjem investiranja samo iz zagotovljenih realnih virov.

O učinkih na zmanjševanje stroškovnih pritiskov (kratkoročno) politike umirjenega drsenja tečaja dinarja znotraj letnega bilanciranja prihodkov in izdatkov proračuna iz družbenih dejavnosti in nekaterih drugih je bilo več že povedano.

Posebej je treba poudariti, da prednost dezinflacijske politike ne zanika ukrepov in sistemskih sprememb za oživitev produkcije (aktivnosti) kot kratkoročnega sekundarnega cilja, če hkrati ne vplivajo na rast cen. Torej, nikakor ni sprejemljivo spodbujanje povpraševanja (in ponudbe) z ekspanzivno monetarno, fiskalno politiko ali politiko osebnih dohodkov. Celo ekspanzija produkcije s povečanjem izvoza kratkoročno ni konsistentna s ciljem zmanjševanja inflacije, ker bi bila zanjo potrebna znatno aktivnejša tečajna politika, ki pa bi imela sekundarni učinek (s podražitvijo uvoznih repromaterialov) kot stroškovni pritisk na rast cen.

Vendar pa bi bili že v kratkem razdobju dezinflacijske politike želeni ukrepi, ki razbremenjujejo gospodarstvo, poenostavljajo zakonsko urejanje drobnega gospodarstva, povečujejo samostojnost gospodarskih osebkov, uveljavljajo pravni red in finančno disciplino, vodijo v denormiranje gospodarskega življenja oziroma so spodbuda za stanovanjsko gradnjo kot začetnega motorja oživljanja aktivnosti.

Prav tako bi bile že »v hodu«
dobre sistemske spremembe v cilju oživljanja gospodarske aktivnosti, čeprav kot sistemske šele, ko so dobro pripravljene. Zato je za pripravo zakonskih sprememb bolje porabiti nekaj več časa, kot pa pospešeno sprejemati nepopolne rešitve, ki jih je treba stalno spreminjati. Med takšnimi želenimi in za inflacijo manj nevarnimi sistemskimi spremembami, ki so deloma že uzakonjene, so tiste, ki urejajo uvajanje vrednostnih papirjev, tuja vlaganja (neposredne naložbe, ne kredit), spremembe, ki sproščajo zasebno pobudo v turizmu, drobnem gospodarstvu nasploh, v kmetijstvu, rešitve iz stanovanjske zakonodaje itd. Pravzaprav naj bi v kratkem prvem razdobju dezinflacijske strategije v letu dni gospodarsko-sistemske spremembe v glavnem le zagotovile možnosti za oživljanje aktivnosti, do katere bi prišlo v drugem razdobju. Zato ne bi smele imeti nikakršnega vpliva na rast cen v prvem razdobju.

Napisano v februarju 1989